

THE ARTISTIC LITERATURE – A FACTOR IN THE CONTROL OF THE BOOK BULGARIAN LANGUAGE AND THE GRADUAL ELEMENT IN THE FAMILY COOPERATION IN PRIMARY EDUCATION

Teodora Sotirova, Miglena Dimitrova, Chavdar Sotirov

ABSTRACT: *The purpose of this publication is to present the possibilities of the art literature as a factor in mastering the literary Bulgarian language and as a building block in the cooperation of the family in the educational process. We also share good practice with the realization of a joint project in the triad „Child – Parent – Teacher“.*

KEYWORDS: *Innovations, pre-school education, Bulgarian language and literature training, cooperation with family, good practices, kindergarten.*

УВОД. Съвременният свят, в който живеем, е изпълнен с редица предизвикателства във всички сфери на обществения живот – политическа, социална, образователна, възпитателна и духовна. Но доброто, което народът ни постига с много усилия, се съпътства и с отрицателни явления в обществото – насилие, наркомания, упадък на морала, които засягат и възрастни, и деца, лишени от необходимата устойчивост срещу предизвикателствата на времето. Загрижени за моралното здраве на децата ни, учители и родители търсим опора в нашите национални традиции, в християнските ценности и художествените творби. Всички осъзнаваме, че преходът към демократично общество и стремежът за европейска интеграция могат да се осъществят само от хора с висок морал.

Доброволно затворени в бетонните си гета, ние често не съзнаваме колко по-широк, по-богат и по-пъстър е светът, в който ни е подарено да живеем. Притиснати от ежедневните грижи и амбиции или пък приласкани от коварното удобство на навика, страдалчески се оплакваме от скука, безсъние и депресии. Забравяме за нуждите, въпросите и житейските терзания на децата си. Предпочитаме да ги оставим в потока на луда надпревара с времето и завоалирано да се измъкваме от „неудобните“ им въпроси. *Защо? Нима ние не сме били готови отговори на незададените си въпроси?*

Всички тези изложени предизвикателства са предопределени от възпитателната и образователната политика на държавата и обществото. Пример за това е Законът за предучилищното и училищното образование Обн., ДВ, бр. 79 от 13.10.2015 г., в сила от 1.08.2016 г. В него е дефинирана същността на предучилищното образование. То полага основите за учене през целия живот, като осигурява физическото, познавателното, езиковото, духовно-нравственото, социалното, емоционалното и творческото развитие на децата, вземайки предвид значението на играта в процеса на педагогическото взаимодействие. Законът регламентира и държавният образователен стандарт за предучилищно образование.

Иновативните подходи в образователната система предполагат учебните програми да не се ограничават вече само със знания по традиционните предмети, а включват и теми с актуално нравствено съдържание. До колко щастие на човека и благополучие на обществото са тясно свързани, учебните институции би трябвало да възпитават нравствен характер у всяко дете, който да се проявява двустепенно. Първо – всеки подрастващ да се развива интелекту

ално и духовно и второ – да участва добросъвестно в обществения живот.

Днес повече от всякога трябва да осъзнаем, че моралът в обществото ни „разчита“ най-вече на чисто човешките взаимоотношения между хората, които са пример за подражание на нашите деца. Всички ние сме били невръстни и с още по-малък опит. В чистите детски души от ранна възраст се заселват чувства като обич, любов, привързаност, съпричастност, състрадание и себеподдаване към близък приятел.

В контекста на така направеното изложение *целта на настоящата публикация* е да представим възможностите на художествената литература като фактор при овладяването на книжовния български език и като градивен елемент в сътрудничеството на семейството в образователния процес. Също така да споделим добра практика при реализация на съвместен проект в триада *Дете – родител – учител*. За постигане на целта си поставихме следните задачи за изпълнение:

1. Анализиране на възпитателната и образователната дейност в образователно направление „Български език и литература“ в детската градина.

2. Организиране и реализиране проект „Хубавка и Миличко“.

ИЗЛОЖЕНИЕ. Целта на учебно възпитателната дейност по български език и литература в детската градина е формирането на правилна устна реч и възпитанието на навици за речево общуване с околните въз основа на овладяване на книжовния език на своя народ. В така формулираната цел са представени едновременно и трите основни подцели на всяко езиково обучение – практическа (комуникативна), образователна и възпитателна. Тук обаче неминуемо възниква въпросът защо е необходимо да учим децата на родния език като средство за устно речево общуване? Това е необходимо, за да се издигне на ново, по-високо равнище развитието на устната реч, за да се извърши преход от неосъзнато ползване на езика към съзнателното му и целенасочено ползване.

Устната реч заема основния дял в областта на речевото общуване. Затова някои автори я смятат за реч въобще. Устната реч има изключително сложна и динамична структура, което определя значителната трудност и сложност на организиране и провеждане на обучението по български език в детската градина, чиято цел е именно усвояването и усъвършенстването на устната реч. Тя е единство от две взаимно свързани страни – външна и вътрешна, звучаща и значеща, физическа и смислова, при което наруши ли се това единство, устната реч престава да е реч. Като дейност в устната реч могат също да се набележат четири основни компонента както във всяка друга дейност: ориентировка, планиране, изпълнение и контрол. Между устната и писмената реч съществува двустранна връзка и зависимост. От една страна, устната реч подготвя усвояването на писмената, която в сравнение с устната е значително по-организирана, по-планирана, по-волева и осъзната реч. От друга страна, усвояването на писмената реч дава своя отпечатък върху устната, като я прави по-планомерна, по-организирана и по-осъзната. Според съветския психолингвист А. А. Леонтиев тази закономерна връзка между устната и писмената реч може да бъде успешно използвана в методическо отношение. Разбира се засега в детската градина не се поставя задачата за усвояване на писмената реч, но психологическите особености на писмената реч могат да бъдат използвани за подобряване качествата на устната реч [1]. Според С. А. Сохин това може да се постигне чрез използване на съответна мотивировка на устната реч, която се основава на известно „разделение на труда“ по съставянето на текста между възрастния и детето – детето съставя текста, възрастният го записва [2].

Като се има предвид големия дял на устната реч в общуването и значението ѝ за усвояването на писмената реч, се разбира колко ясна е целта на обучението по български език в детската градина и колко отговорна е работата на учителя за правилното организиране и провеждане на самото обучение.

За осъществяване на така поставената цел на учебно-възпитателния процес в детската градина са важни няколко основни задачи, които са взаимно свързани помежду си, но пък имат

и своята специфика. Според значението си могат да се обособят в три основни групи: първата е представена от задачите по развитие на свързаната реч, втората по овладяване на езиковия материал (фонетика, лексика, граматика) и третата запознаване с художествената литература и подготовката за оgramотвяване. Благодарение на тези задачи става възможно постигането на качествено ново равнище в овладяването на българския език и развитието на речта.

Главната и водещата между всички основни задачи е овладяването и развитието на свързаната реч. Единствено свързаната реч дава възможност за осъществяването на речевото общуване и взаимното разбиране между хората. В свързаната реч най-ярко изпъква тясната връзка между речевото и умственото основни задачи – фонетична, лексикална и граматична. Затова разглеждана в психологичен аспект, свързаната реч е главната и водещата задача на обучението по български език в детската градина, но разглеждана в лингвистичен аспект – тя е най-сложната, най-трудната и най-късно постигащата се задача в обучението, защото акумулира в себе си всички постижения на детето в овладяването на родния език.

Съвременното схващане за същността на свързаната реч като смислово цяло, даващо възможност на детето да общува с околните и да изразява своите мисли, чувства и желания, показва, че формирането на свързаната реч може и трябва да започне много по рано – дори и тогава, когато детето още не умее да произнася чисто всички звукове, не владее голям по обем речник и сложните морфологични и синтактични структури.

Развитието на свързаната реч има две основни задачи, съответстващи на двете основни форми на свързаната реч: развитие на диалогичната и монологичната реч. Диалогичната реч е основна форма на общуване с детето от предучилищна възраст. Отначало по-голямата част от диалога се води от възрастния, но постепенно трябва да се засилва активността на детето, като то се учи да води диалог – да умее да слуша и разбира речта на другите, отправена към него; да поддържа разговора; да отговаря на въпросите; да поставя въпроси; да умее да се държи културно по време на разговора; да бъде тактично и сдържано.

Във предучилищна възраст първоначално у децата се формира умение да слушат и да разбират разкази, невинаги непосредствено онагледявани, а след това да преразказват и сами да съставят прости разкази, в съдържанието и формата на които да проявяват самостоятелност и творческа активност. Възпитава се умение да обмислят добре разказаното съдържание, да разказват ритмично и без да бързат, да се обръщат към слушателя, да се държат културно по време на разказването, да използват умело езиковите средства на художествената реч.

Втора по значение основна задача на обучението по български език в детската градина е обогатяването на речника. Това не е случайно, а се определя от факта, че думата е основната градивна единица на езика, че усъвършенстването на свързаната реч, а оттам и на речевото общуване е невъзможно без разширяване на речниковия запас на детето, че познавателното развитие и развитието на понятийното мислене е също невъзможно без усвояването на нови думи, които да изразяват усвоените от детето нови понятия и представи т. е. Въпросът с какви точно думи да се обогатява речникът на децата и в каква точно последователност да върви усложняването. Практиката показва, че това обогатяване трябва да става в такава последователност, в каквата протича самия познавателен процес. Усвояването на новите думи става едновременно със запознаването на децата със съответните обекти от действителността.

В предучилищна възраст децата трябва да усвоят думите от основния речников фонд на българския език, за да осъществяват нормално речево общуване с околните. Подборът на думите зависи още от речника на околните и от заобикалящата децата действителност, както и от трудността в звуковия състав на думите. Децата трябва не само да се научат правилно да изговарят думите, но и да разбират все по пълно тяхното значение, както и да ги използват активно в своята реч, като ги употребяват точно съобразно тяхната многозначност.

След обогатяването на речника друга важна задача е формирането на граматически правилната реч. Докато речникът е основният строителен материал на езика, граматиката дава начините за използване на този материал. Морфологията установява нормите за образуване и изменение на думите, а синтаксисът – за съединяването им в изречения. Децата усвояват граматическия строй на езика главно като слушат образци на граматически правилна реч от околните възрастни и като се насочва вниманието им към някои основни и трудни за усвояване граматически форми и правила чрез разнообразни игри и упражнения. Решаването на тази задача

започва още в предучилищна възраст, но тя става особено актуална едва в следващия възрастов период.

Следваща стъпка в обучителния процес по български език и литература изисква възпитаване на звуковата култура на речта. Тази задача е особено актуална в училищна възраст и за разлика от предходната изисква голямо внимание за пълното ѝ реализиране до постъпване на детето в училище. Тя включва два големи раздела – речепроизнасянето и речевъзприемането. Много важно е усвояването на правилно изговаряне на звуковете, изработването на ясна дикция, формирането на фонематичен слух и фонематично възприятие. Предучилищната възраст е един много благоприятен период за бързо и леко осъществяване на тези задачи и и всеки пропуск в това отношение води до възникване и закрепване на нежелани речеви привички, които после трудно се коригират.

Освен тези четири основни задачи пред обучението по български език и литература в детската градина стоят още две задачи с по-специално значение, тъй като те нямат самостоятелно място в лингвистичната система на езика. Тяхното осъществяване допринася за възпитаване на ново качество в речевото общуване и развитие на детето. Едната от тези задачи се изразява в запознаването с художествената литература. Чрез нея децата се запознават с още един друг стил на речта, качествено различен от този на обикновената разговорна реч. В предучилищна възраст децата се запознават с някои от най-добрите достъпни произведения от детската литература и на първо място от фолклора за деца. При това у тях първоначално се формира умение да слушат и да разбират художественото произведение, по-късно да преразказват съдържанието им със свои думи, като използват и различните изразни средства на художествената реч, да запомнят и изразително да казват наизуст кратки стихотворения, да решават творчески задачи, като съчиняват разкази, приказки, стихотворения, гатанки. И тук отново се решават казуси за възпитаване на нравствени качества и естетически вкус чрез съответна оценка на постъпките на героите в произведението и на художествените изразни средства; да се възпита интерес към книгата и към четенето на книги. Макар че в този възрастов период става дума само за „четене чрез илюстрации“, може да се направи много за формирането на така ценния интерес към четенето, тъй като е известно, че почти всички възрастни днес могат да четат, но голям процент от тях не обичат да четат. Всички тези задачи могат да се осъществят само ако художественото слово стане постоянен спътник в живота на децата в детската градина; ако то звучи не само в определени ситуации, но и в ежедневието, и в празниците; ако се доверяваме повече на силата на художественото слово и не отегчаваме децата с излишни нравоучителни тълкувания и подробен анализ на произведенията.

Осъзнаването на речта като езикова действителност има значение не само за успешното овладяване от детето на четенето и писането, но и за общото му речево и умствено развитие, тъй като в резултат на работата у детето се развива сложна аналитико-синтетична мисловна дейност и се формира умение преднамерено и волево да строи своята реч като съзнателно подбира езиковите средства.

В контекста на изложената структура и специфика на обучението по български език и литература в предучилищна възраст в нас се зароди идеята за създаване на проект „*наша приказка*“. Идеята възникна спонтанно, но се превърна в смисъл на работата ни почти три месеца. Проектът се реализира с деца от четвърта възрастова група „*Веселяче*“ в ДГ „Латинка“ гр. Шумен през учебната 2016/2017 година.

Много бързо сътворихме планове за работа в тази насока, но ни липсваше тънката нишка за опознаване и сближаване с родителите от групата ни. Не мина много време и ето че стигнахме до идеята за списване на малка книжка. Да, но отново проблем – какво да е заглавието и изобщо съдържанието. Решихме да се допитаме до децата и нещата си дойдоха на място. Те бяха категорични, че искат да се пише за добротата, за приятелите, за любовта, за помощта и за природата.

И така приказката за Хубавка и Миличко пое по недългия си път на „*съживяване*“. В продължение на два месеца т. нар. *наша приказка* обиколи 24 семейства, които дадоха своя принос в създаването ѝ.

Ентусиазмът на децата беше видим и заразяващ. Но какво бе учудването ни, когато родителите заедно със своите деца се „*потопиха*“ в страната на въображаемото и вълшебството. Условието за тяхната дейност беше – по зададено начало и имайки предвид вече написания текст,

да продължат творбата, спазвайки сюжетната линия, но само да подпомогнат децата с техническото изписване. Всеки малък „автор“ с грейнали очички поемаше книжката към дома си, развълнуван от отговорността да продължи „мисията“ на доброто. Ако някой се забавяше, го подканяха напористо, а отсъствието по уважителни причини беше тревога у децата – да не са пропуснати в създаването на приказката. На белите листи ежедневно се появяваха и авторски рисунки на принцеси, щурчета, Ежко Бежко, светулки, вълшебни гъби, омагьосани водопади, животоспасяващи венчета, светлини, лъчи, замъци, но всички обединени от общия сюжет да помогнат на *Хубавка в намирането на вълшебното ключе към сърцето на любимия Миличко*.

Миглена Димитрова

Теодора Сотирова

Яна Жечева

Хубавка и Миличко

ШУМЕН, 2017

Фиг. № 1

Книжката „Хубавка и Миличко“

ЗАКЛЮЧЕНИЕ. Въз основа на направените изследвания и използваните методи на педагогическа диагностика (експертна оценка и педагогическо наблюдение) по време на реализацията на проекта можем да направим следните заключения:

1. Под въздействието на емоционалното възприемане на задачата за създаване на приказката и впечатление от творбата у децата възниква мотив и стремеж за креативност и въображение.

2. Съставянето устно на текст чрез въздействието на творба с високохудожествена стойност, каквато е приказката, спомага за развитие на речевата активност. От една страна, тя подготвя детето за възприемане на идейно-художествената ѝ стойност, съобразно детските възможности, а от друга, го стимулира и мотивира към речева изява.

3. Словесното творчество кара детето да намира отклик в друг вид творчество – рисуването. Детето с интерес илюстрира съдържанието и героите от литературното произведение.

4. Начинът на възприемане на художественото произведение създава възможност да се приеме и другостта – различният начин на творчество на всяко едно дете от колектива.

5. Експерименталният модел за дейна и целенасочена съвместна работа с родителите и децата в детската градина е успешен, което е споделено и от мнението на родителите. Всички от тях подкрепят съвместната им дейност и изявяват желание за бъдещи съвместни инициативи.

6. Моделът за работа решава очакваните задачи в образователното направление „Български език и литература“ за четвърта група като:

- Разбира основния сюжет в различни познати текстове;
- съставя устно кратък описателен текст;
- разказва кратка случка с помощта на учителя(родителя в случая) по зададени опорни въпроси;

- разказва кратки истории, като използва подходящ „времеви речник“;
- илюстрира съдържанието и героите от литературни произведения;

- определя по илюстрации последователността в сюжета на литературно произведение;
- съотнася постъпките на герои от литературно произведение към собствения си опит и др.

И така разлиствайки страниците на вече готовата творба, открихме колко голям и дори необхватен е светът на детското въображение. Срещнахме се с малки и вече пораснали деца – на едните им липсваше опитът, а на другите – смелостта да си признаят, че светът на децата е чисто и непокарано място за техните мечти, та дори и смели действия. Уверихме се, че на крилете на словото светът е необятен и неповторимо примагнителен.

References

1. Leontiev, A. A. Язык, речь, речевая деятельность (Language, speech, speech activity). Prosveshchenie, M., 1969.
1. Leontiev, A. A. Funktsii i formi rechi. In: Osnovny rechevoy deyatel'nosti. (Functions and forms of speech. In: Basics of Speech Activity, M., 1974, p. 254.
2. Sohin, F. A. Razvitiye rechi detey doshkol'nogo vozrasta (Development of speech of children of preschool age). M., 1976.
3. [4.http://www.navet.government.bg/bg/media/ZAKON-ZA-PREDUCHILISHTNOTOI-UCHILISHTNOTO-OBRAZOVANIE.pdf](http://www.navet.government.bg/bg/media/ZAKON-ZA-PREDUCHILISHTNOTOI-UCHILISHTNOTO-OBRAZOVANIE.pdf)
4. [http://www.mon.bg/?go=page&pageId=7&subpageId=59.](http://www.mon.bg/?go=page&pageId=7&subpageId=59)